

ארץ התפוזים העצובים / גסאן כנפאני

הקדמה

1) זהו סיפור קצר של הסופר הפלסטיני גסאן כנפאני אשר משקפת את סיפור הפליטים שברחו בשנת 1948 עקב המלחמה בין ישראל ומדינות ערב. הפלסטינים ברחו למדינות הקרובות לישראל : לבנון , ירדן ומצרים וציפו לשוב למדינותיהם תוך שבועות ספורים אך הם נשארו שם זמן רב.

מיהו פליט?

הפליט הוא אזרח עקור ממקום הולדתו וביתו בעקבות נסיבות טראגיות של מלחמה או אסון אישי הפוקדים את האדם . אנו מוצאים אינספור מקרים בהסטוריה בהם נאלצו אנשים שבדרך כלל היו נרדפים או היוו מיעוט לצאת במהירות לגלות בעיר או מדינה אחרת . בדרך כלל הדבר קורה תוך כדי מלחמה כאשר הצבא המנצח מגרש את התושבים מבתיהם חסרי כל . אותם אנשים בורחים או מתנהלים במסלול מסוים אל ארץ ידידותית יותר או אל ארצות שחוקי הכניסה אליהן לא נוקשים במיוחד .

בעיית הפליטים הפלסטינים עלתה לראשונה במלחמת העצמאות . כבר בימים שלפני פרוץ המלחמה קראו שליטי מדינות ערב לפלסטינים שהתגוררו בתוך הערים המעורבות , לנטוש את בתיהם ולצאת אל אחת ממדינות ערב כמו למשל : סוריה , לבנון או ירדן . הם הבטיחו כי תוך שבועות מספר יוכלו הפלסטינים לחזור לבתיהם רוכבים על קני התותחים. המלחמה פרצה ותוצאותיה היו מרות וקשות לצבאו הערביים . גבולותיה של מדינת ישראל עוצבו במלחמה זו . הפלסטינים שלקחו אתם רק מעט מזומנים ותכשיטים נותרו בארצות הערביות ללא אמצעי קיום . לרוב היו אלה משפחות ברוכות ילדים . השלטונות הערביים לא דאגו לדיוור ותעסוקה לאותם פלסטינים שמעתה הפכו לפליטים . הם התרכזו בעקר במחנות בפרברי ערים גדולות, בנו לעצמם בתים ארעיים ופחונים וניסו לחפש עבודות זמניות כדי להתקיים . כמוכן , רבים נותרו ללא אוכל ומצבם הלך והחמיר . מקורות התעסוקה הזמנית לא הספיקו לכלכל את כולם . חלק מן הפליטים ניסה להסתגל חזרה לישראל אל הבית והעסק שהשאירו כאן . מעטים ביותר הצליחו . רובם נתפסו בגבול והוחזרו או נורו למוות . ידועים מספר מקרים של

איחוד משפחות אשר נפרדו בזמן המלחמה לשתי ארצות . כך היה מצבם של הפליטים עד מלחמת ששת הימים . לאחר מלחמה זו חלק מן הפליטים המתגורר במחנות והערים עבר לשליטה ישראלית . מצב מגוריהם לא השתפר מאוד אך מקורות התעסוקה השתפרו כי אז יכלו הפליטים לעבוד בישראל . הפליטים אשר נשארו במדינות ערב לא הצליחו למצוא עבודה במקום , נסעו לעבוד במדינות המפרץ ושלחו למשפחותיהם את הכסף למחיה . בעיית הפליטים בעולם סבוכה ומורכבת . מדינות רבות מסרבות להכניס לתחומן פליטים כי הם מהווים מקור לבעיות חברתיות בעיקר . בספרות הפלסטינית תופס הפליט מקום חשוב מאוד . בהרבה מן היצירות הוא מוזכר במפורש או במרומז . כלפי הפליט הפלסטיני הפכה העיר יפו לסמל הטרגדיה שקרתה לו . הרצון לחזור ולו באופן מנטאלי אל יפו , עכו וחיפה הפכו למטרה נשגבה אצל פלסטינים רבים . אפשר להשוות זאת לרצונו של היהודי להגיע לירושלים ולו רק כדי לראותה להקבר בה .

המחבר – גסאן כנפאני

נולד בעכו בשנת 1933 . בשנת 1948 עברה משפחתו ללבנון – גסאן היה בן 12 . המשפחה עברה לדמשק עד שסיים גסאן את ביה"ס . הוא החל ללמד בבתי ספר יסודיים . בשנת 1955 עבר לכווית ועבד כעיתונאי . בשנת 1963 עבד בעיתון "אלמחרר" ואח"כ עבד כעיתונאי בעיתון "אלאנואר".

גסאן כנפאני נהרג כאשר התפוצצה מכוניתו בשנת 1972 . במשך חייו הקצרים הוציא 3 רומאנים ו 50- סיפורים קצרים . במרבית סיפוריו מוזכרים הפליטים והטרגדיה שקרתה לפלסטינים . הוא התנגד לשיחות עם ישראל ודבר מספר פעמים על הכחדת מדינת ישראל והקמת מדינה פלסטינית בכל האזור . סיפוריו תורגמו לשפות דבות ביניהן אנגלית ועברית.

הסיפור : ארץ התפוזים העצובים

כשיצאנו מיפו לעכו לא היתה בכך שום טרגדיה . היינו כמו כל אחד שיוצא לבלות את ימי החג בעיר שאינה עירו . ימינו בעכו עברו בצורה רגילה , ללא ארועים מוזרים , ורוב הזמן הייתי מאושר מהמחשבה שהשהייה בעכו מונעת ממני ללכת לביה"ס .

וכשבא ליל ההתקפה הגדולה על עכו התחילה התמונה להתבהר יותר ויותר... והלילה הזה עבר בין פחד ומבוכה של הגברים לבין תפילות הנשים...

אבל אתה ואני וכל מי שבגילנו היינו קטנים מכדי להבין את הסיפור מתחילתו ועד סופו... אבל באותו הלילה הכל החל מתבהר, ובבוקר בזמן איומי היהודים... עמדה משאים גדולה בפתח ביתנו... וקבוצה קטנה של ציוד השינה נזרקה אליה מכאן ומשם בתנועות מהירות וקודחות... עמדתי כשגבי נשען על הקיר של הבית הישן כאשר ראיתי את אמך עולה למשאית, ואח"כ דודתך ואז הילדים הקטנים ואביך החל לגעור בך ובאחותך לעלות למשאית, ולמעלה המטלטלים. אח"כ עקר אותי בכוח מפינתי והרים אותי אל מסגרת הברזל בתקרת מושב הנהג שם מצאתי את אחי ריאד יושב בשקט... ולפני שהספקתי לעשות משהו זזה המשאית ממקומה... ועכו האהובה החלה נעלמת לאט לאט בפיתולי הדרך העולה לראש הנקרה. מזג האוויר היה מעונן קצת והרגשתי הרגשה של קור. ריאד ישב בשקט כבד כשרגליו מורמות וגבו נשען על החפצים המגיעים לשמיים... ואני ישבתי בשקט כשסנטרי בין רגליי, וידיי שלובות מעליהן... ומטעי התפוזים משתרעים ומתמשכים לאורך הדרך... הרגשת פחד כרסמה בכולנו... והמשאית מתנשמת בכבדות מעל האדמה הרטובה מטל... יריות שנשמעו מרחוק היו מעין ברכת פרידה...

וכשהחלה ראש הנקרה להראות מרחוק מעבר לענן באופק הכחול נעמדה המשאית והנשים ירדו מבין החפצים על המשאית ופנו לכיוון איכר שישב שם עם תפוזים ושם סל תפוזים ישירות לפניו... ונשאו את התפוזים... והגיע אלינו קול בכיין... ועד לאותו הרגע נראה היה לי שהתפוז הוא דבר טוב ואהוב... והתפוזים הגדולים והנקיים הם דבר יקר לנו... הנשים קנו תפוזים ולקחו אותם איתן אל המשאית. אביך ירד מהמשאית ממקום מושבו שליד הנהג ולקח תפוז אחד... והחל להסתכל עליו בשקט... ואז נשבר והחל לבכות כתינוק מיואש... בראש הנקרה... עמדה משאיתנו ליד הרבה משאיות... והגברים החלו למסור את כלי הנשק שלהם לאנשי המשטרה שעמדו שם לצורך מטרה זו... וכשהגיע תורנו וראיתי את כל הרובים ותתי המקלעים על השולחן... וראיתי את שיירת המכוניות הגדולות נכנסות ללבנון בשיירה ישרה ומתרחקות מארץ התפוזים... התחלתי אני האחרון לבכות בכי מתייפח... אמך

המשיכה להביט בתפוז השתיקה... ובעיני אביך נצצו כל עצי התפוזים שהשאיר ליהודים... כל עצי התפוזים אשר קנה אותם עץ עץ, כולם הצטיירו בפניו... הוא לא יכול היה להתאפק והתנוצצו בפניו דמעות מול הקצינים בעמדת השמירה... וכשהגענו לצידון בלילה הפכנו לפליטים... הדרך אספה אותנו אליה... לאביך צמחו זיפי זקן והוא נראה כמי שלא ישן זמן רב... הוא עמד ברחוב ודמיינתי לעצמי שאני ממהר לקראתו לומר לו משהו שיתפוצץ לו בפנים: ארוך אביך... ארוך יהיה... שתי קללות אלה נראו בברור בפרצופו. אבל גם אני הילד הקטן שלמד בבי"ס דתי אדוק התחלתי לפקפק האם אללה באמת רוצה להפוך את האדם למאושר... והתחלתי להטיל ספק בכך שאללה שומע הכול... ורואה הכול... התמונות הצבעוניות שחולקו לנו בכנסיית ביה"ס, שבה נראה הנביא מרחם על הילדים ומחייך אליהם, התמונות האלה נראו כל כך שקריות כאילו פותחים בתי ספר מיוחדים שבהם ישלמו מחיר גבוה יותר... אינני חוזר להטיל ספק באללה שהכרנו בפלסטין. הוא כבר יצא ממנה וגם הוא פליט במקום כלשהו, אינני יודע איפה, ואינו יכול לפתור גם את הבעיות שלו וגם את הבעיות שלנו, הפליטים האנושיים, עומדים על המדרכה ומחכים לגורלנו... אחראים למצוא קורת גג שנעביר תחתיה את הלילה: הכאב החל חותך במוחות הקטנים והתמימים... הלילה הוא דבר מפחיד... והאפלה שהחלה יורדת לאט לאט מעל ראשנו מטילה אימה בלבי... רק מעצם המחשבה שאבלה את הלילה על המדרכה... אבל הפחד הוא פחד יבש... אין אף אחד שירחם עליי... ואני לא יכול למצוא אף אדם שאוכל לדבר איתו... וכשהסתכלתי בפניהם של הוריי נולד בי פחד חדש... והתפוז בידה של אמך הדליק אש בראשי... וכולם שקטים, נועצים מבט בדרך השחורה, רוצים למצוא יכולת לפתור את בעיותינו מאחורי הסיבוב... והיכולת באה פתאום... דודך הגיע לעיר לפנינו... והוא היה היכולת שלנו. דודך לא האמין הרבה בנימוסים... אך כשמצא את עצמו על המדרכה כמונו לא חזר להאמין לגמרי... הוא שם פניו אל בית שגרה בו משפחה יהודיה, פתח את הדלת נכנס פנימה ואמר בקול ברור והחלטי: לכו לפלסטין... ברור שהם לא ילכו לפלסטין אבל הם נבהלו מיאושם והלכו לחדר הסמוך ועזבו אותנו לנפשם בין התקרה לרצפה...

הובלנו את דודך לחדרו... ונדחסנו שם עם חפציו ומשפחתו ובלילה ישנו על הרצפה שהתמלאה בגופנו הקטנים. התכסנו במעילי הגברים וכשקמנו בבוקר גילינו שהגברים בילו את הלילה שלהם יושבים על כסאות... והטרגדיה החלה למצוא דרך סלולה המובילה אל תאי גופנו כולם! לא גרנו בצידון זמן רב... וחדרו של דודך לא היה מספיק רחב לחצי מאתנו ולמרות זאת הוא הכיל אותנו 3 לילות... אח"כ בקשה אמך מאביך שיחפש עבודה כלשהי או שנחזור לתפוזים... אבל אביך צעק במניה בקול רועד מנקמה... והשתק... בעיותינו המשפחתיות התחילו... והמשפחה המלוכדת והשמחה חלפה עם ארץ המולדת והחללים...

אני לא יודע מאיפה השיג אביך מזומנים... אני יודע שבעבר הוא קנה זהב לאמך ביום שהוא רצה שהיא תתגאה להיות אשתו... אבל הזהב הזה לא הספיק בשביל לפתור את בעיותינו כך שאין מנוס לכך שהכסף בא ממקור אחר: האם מהלוואה? האם הוא מכר דבר אמר שהביא אתו בלי שנבחין בכך? אינני יודע. אבל אני זוכר שעברנו לכפר בפרברי צידון... ושם ישב אביך על המרפסת הגבוהה וחיך בפעם הראשונה... והוא חיכה ליום ה-15 במאי כדי לחזור בעקבות הצבאות המנצחים...

וביום ה-15 במאי לאחר הציפייה הגדולה... בשעה 12:00 בדיוק הכה אותי אביך בידיו, ואני עדיין שקוע בשינה, ואמר בקול שואג בתקווה ובאומץ: "קום!... ראה את כניסת הצבאות הערביים לפלסטין... וקמתי כמו משוגע...

וירדנו מעבר לגבעה, יחפים, באמצע הלילה לרחוב הרחוק מהכפר קילומטר שלם... היינו כולנו, גדולים וקטנים מתנשמים בכבדות ורצנו כמו משוגעים... אורות המכוניות נראו מרחוק עולות לראש הנקרה וכשהגענו לרחוב הרגשנו בקור, אבל צעקותיו של אביך חיזקו אותנו... הוא החל לרוץ אחרי המכוניות כמו ילד קטן... והריע לכבודן... והוא צעק בקול צרוד... הוא נשם בכבדות, אבל המשיך לרוץ מאחורי טור המכוניות כמו ילד קטן... רצנו מאחוריו, צועקים איתנו והחיילים הטובים הסתכלו אלינו מתחת לקסדות שלהם בשקט וקיפאון... נשמנו בכבדות ופחדנו שאביך יוצא מדעתו, והוא רץ כך בשנות החמישים לחייו, זורק חבילות טבק לחיילים, עדיין מריע להם ואנחנו רצים אחרינו כמו עדר עזים קטן...

ופתאום נגמרו המכוניות... חזרנו לדירה חסרי כוח, נושמים בכבדות... אביך היה שקט ולא

דיבר וגם לנו לא היה כוח לדבר... וכששמע אביך מכונית עוברת טוהרו פניו ודמעה היתה נופלת על לחייו...

אח"כ עברו הדברים בכבדות גדולה... הכרזות רימו אותנו, אח"כ המציאות רימתה אותנו בכל מרירותה... והשתיקה החלה חוזרת אל פניו מחדש ולאביך היה קושי רב לדבר על פלסטין ועל העבר השמח בפרדסיו ובביתו... יצרנו את חומת הטרגדיה העצומה שמלכה בחייו החדשים. וגם אנחנו המקוללים גילינו בהקלה רבה את הטיפוס להר מוקדם בבוקר שעזר לנו להסיח את דעתנו מלבקש מאביך ארוחת בוקר...

והעניינים התחילו להסתבך. הדבר הפשוט ביותר היה היכולת המדהימה להכעיס את אביך... אני זוכר בדיוק יום שבו ביקש ממנו אחד הילדים משהו, אני לא זוכר ולא יודע מה בדיוק... הוא התנער... ואז החל להזדעזע כמי שפגע בו זרם חשמל... ועיניו החלו נוצצות בפנינו... מחשבה ארוורה כבר עשתה את דרכה לראשו. הוא התנער ועמד כמי שמצא סוף מספק...

ובמצב שבו אדם מרגיש שהוא יכול לשים קץ לבעיותיו, וכשהוא מרגיש אימה לפני שהוא ניגש לעשות משהו מסוכן הוא מתחיל לחפש... מסתובב סביב עצמו ומדבר על דברים שאנחנו לא

רואים... אח"כ התנפל על תיבה שיצאה איתנו מעכו והחל לפרוש את כל מה שהיה בה בתנועות עצבניות מפחידות... ובן רגע הבינה אמך הכול... ובאינסטינקט של מצב מצוקה שבו נמצאת אם שילדיה בסכנה... החלה לדחוף אותנו אל מחוץ לחדר. דחפה אותנו ובקשה שנברח להר... אבל אנחנו לא עזבנו את החלון... והצמדנו את אוזנינו הקטנות ושמענו בפחד גדול את קול אביך: "אני רוצה להרוג אותם ואני רוצה להרוג את עצמי... אני רוצה לסיים... אני רוצה ל..."

אביך השתתק וכשחזרנו להביט בחדר מבין חרכי הדלת מצאנו אותו שרוע על הרצפה נושם בכבדות ובוכה ואמך יושבת בפינת החדר מסתכלת עליו ברחמים...

לא הבנו שום דבר יותר מדי... אבל אני זוכר שכאשר ראיתי את האקדח השחור זרוק על הרצפה לידו... הבנתי הכול... ובאינסטינקט של פחד ההרג שהוא כמו פחד של תינוק ממפלצת... התחלתי לרוץ אל ההר... בורח מן הדירה...

וכשהתרחקתי מן הדירה התרחקתי גם מילדותי באותו הזמן והרגשתי שחיינו לא יזמנו לנו שום דבר טוב ונעים... העניינים התגלגלו לכך שלא היה כדור בראשו של כל אחד מאיתנו... אנחנו חייבים לשמור על התנהגותנו שתראה טובה... אסור לנו לבקש שום דבר אפילו אם נהיה רעבים... אנחנו חייבים לשתוק כשהוא מדבר על בעיותיו, ואנחנו חייבים להנהן בהסכמה כשיגיד לנו "לכו להר ואל תחזרו עד הצהריים...".

בערב, כשירד החושך חזרתי לדירה... אביך עדיין היה חולה ואמך ישבה מאחוריו, ועיניכם היו נוצצות כאילו הן עיניים של חתולים והשפתיים שלכם היו צמודות כאילו מעולם לא פתחתם אותן... כאילו שזוהי צלקת של פצע ישן שלא התאחה לגמרי...

ישבתם שם בצפיפות, רחוקים מילדותכם כפי שהייתם רחוקים מארץ התפוזים... התפוזים שעליהם אמר לנו האיכר שהם נובלים אם משתנה היד שמטפלת בהם ומשקה אותם... אביך נשאר חולה ושכב במיטתו ואמך ממטירה דמעות. הטרגדיה לא עזבה את עיניה במשך כל היום...

העצב נכנס כמסתנן אל חיינו... וכשפגש מבטי את עיני אביך... ראיתי לנגד עיני את האקדח השחור על השולחן הקטן... ומאחוריו תפוז... והתפוז היה מצומק ויבש...